

ЗМІСТ

Замість передмови: Пам'ятаючи про Камірос	11
1. ПРОТИ МАТРИЦІ	
Ефект розтління	35
Нескромна чарівність номенклатури	44
Візитівка: Три селфі з різних ракурсів	
1. Дещо про культурні стандарти	54
2. Діагноз: письменник	59
3. Письменник про війну (Слово для каталогу України на Франкфуртському книжковому ярмарку 2015)	62
Останні ворота	64
Україна: Підпілля Європи	74
Київський диптих	
1. Місто-в-собі	81
2. Цей проклятий «квартирний вопрос»	86
Викликання героя, або Хто пройшов крізь руїни	95

Майдан проти Матриці	107
Про Майдан, Христа і «слуг синедріону»	127
Великдень під час війни: кілька уроків	137
«Росія дуже ретельно готувала демонтаж України...» (Інтерв'ю порталу «Гордон»)	145
Росія 2.1: Перезавантаження, або Пастка для еліти	166
З воєнних хронік: Україна – Європа – Кода	
1. Про Майдан і Кремль (Інтерв'ю «Русской службе Радио Свобода»)	179
2. «У нас жартують про міністерство глибокої стурбованости...» (Інтерв'ю <i>Frankfurter Allgemeine Zeitung</i>)	186
3. «Кажуть, є люди, в яких нема війни, але я їм не заздрю» (Фрагмент інтерв'ю порталу <i>Lb.ua</i>) . .	192
r.s. 1914 – 2014: Про дві річниці	197
Пам'яті кроликів (Роздум після виступу на форумі YES)	199

II. Ландшафти й профілі

Сто років самотности, або Про важливість «сторі»	211
Розпечатування «закритого міста»	215
Донецьк: Слідами одного вірша	222
Про поневолений розум України і непочутий голос Донбасу (Відкритий лист до Українського ПЕН-центру)	239

Ми, депортовані: Кода	246
З цього можна зробити кілька літератур	251
«Коли ти “старший” і за спиною в тебе нікого вже нема...» (Інтерв'ю порталу Insider.ua)	261
Євген Сверстюк: З незнищеного	288
Леонід Плющ: Перемога над карнавалом	315
Василь Лісовий: Блаженні гнані за правду	321
ХАРКІВСЬКИЙ ДИПТИХ	
1. «Вибране листування на тлі доби»: Передмова до другого видання	346
2. «Культура під час війни», або Троянди для Шевельова ...	351
ПОЛЬСЬКИЙ ДИПТИХ	
1. Ласкаво просимо в Східний блок	359
2. «Український палімпсест»: Передмова до українського видання	364
БІЛОРУСЬКИЙ ДИПТИХ	
1. «Казка про калинову сопілку»: Слово автора до українських читачів Берестейщини	368
2. Україна не Білорусь, або Післяслово до київського візиту Світлани Алексієвич	372
З паризького щоденника: До 20-ліття «Польових досліджень з українського сексу»	381

Історіє, суко,
ти знову хапаєш мене за горло,
ти знову витрушуєш з мене душу,
ти знов заганяєш мої думки
в чорний тунель нутрянного крику:
«No pasarán! Вони не пройдуть!» –
засипаючи решту овиду
сірим щебенем ранкових новин,
інтернет-курявою, як по бомбьожці,
знов закрашуєш світ у всього дві барви зі спектра:
офірною кров'ю – червоне,
і коричневе – брудом підлот...
І знов мене косять безсонні ночі,
як площу, по котрій проходить армія,
і знов я влізаю в танк,
простукую панцир, підрихтовую коліщатка,
підкручую слова петицій і апелів, щоб жодне не затнулось:
No pasarán! Вони не пройдуть!..

Історіє, суко, будь ти проклята –
вони ж проходять, вони ж завжди проходять:
по трупах наших надій,
по золі згорілих ілюзій –
не так, то інак, не прямо, то боком, раком,
маневром, обходом захоплюють території
одну по одній, сунуть з розколин, щілин,
з увімкненого й вимкненого, з отворів і розеток,
обертаючи все на загладу, вкриту лузгою
зжованих життів
і схаркнутих вір...

Так чому ж я мушу
стояти на цім п'ятчкові – вузенькім крайчику –
в повному бойовому виряді, з протигазом включно,
і волати, як оглашенна: «Вони не пройдуть!» –
невже лиш на те, щоб подати знак
(променем ліхтарика по безкрайній мапі),
що у цій-от точці – принаймні в цій, –
допоки її закрито
шістдесятьма каге мого живого тіла,
вони й справді –
не пройдуть?

(З вірша «Диптих 2008 року»)

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ: ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО КАМІРОС

Це книжка про війну, читачу. Тільки не про ту, залізом і кров'ю, що з зими 2014-го прийшла на нашу землю, – а про ту, куди менш видимою око мирного обивателя (і до 2014-го не надто завважувану й провідними західними інтелектуалами!), котра ту першу вигодувала, подібно як гнійні мікроби, потрапивши в організм, «вигодовують» йому абсцес, – і котрої, на відміну від тої першої, ніхто не збирається згортати, тож мусимо вчитися в ній жити – з повною свідомістю того, що по нас увесь час «стріляють» невидимими кулями.

Її звать «інформаційною», «психологічною», «гібридною» та ще десятками протеївських псевдонімів – і тим часто-густо применшують її істинний масштаб і значення, так, буцім вона є чимсь на кшталт докладки до «головної», «гарячої», тоді як в дійсності справа стоїть якраз навпаки: саме вона-то й є головною, тотальною, а «залізо і кров» – лиш її похідною: додатком, що на наших очах невхильно редукується до атавізму. При сучасному рівні глобалізації та інформаційних технологій захоплювати країни й перерозподіляти ресурси на нашій кулці теоретично можна вже й не доводячи агресію до «гарячої» фази – не вмочаючи пальців у кров (на практиці таке поки що не вдається, але російські пропагандистські нахвалки про Крим, нібито «взятий без жодного пострілу», хоч і є брехнею, – імена вояків ЗСУ та цивільних кримчан, убитих

у ході анексії, відомі, й забувати їх українці, нівроку, не збираються, – мають нам виразно показувати, до якого саме типу війни прагне Росія, – і не слід гадати, ніби вона в цьому прагненні самотня, а не всього тільки найнахабніша...). Коротко мовлячи, епоха «розбомблених міст» минулася – почалась епоха «розбомблених мізків»: «війн тонкого плану», в яких ментально завойована (з відповідно «розваленою» картиною світу в голові) жертва, на легкість і втіху завойовникові, «ліквідуватиме» себе сама. І найефективнішою зброєю масового нищення в 21-му столітті буде вже не атомна бомба, якою Росія традиційно лякає світ (так, казали, СРСР свого часу «надував» гумові танки й ракети, щоб на фото з супутника виглядали як справжні!), – а цілком промислові, наразі ще грубі й недосконалі, технології доведення цілих країн до масового божевілля й масового самогубства.

Можливо, і це вже було в історії людства. Можливо, саме так гинули попередні цивілізації, по яких нам zostалися тільки безмовні скам'янілі рештки, і вичитати тепер із них відповіді на питання «що з вами стало?» вже не потрапить жоден історик. Колись на Родосі мене вразили руїни гомерівського Каміроса: у 2-му столітті до н. е. мешканці раптом покинули місто – мов знялись і пішли в чім стояли, лишивши відчинені храми, склади, повні збіжжя, крамниці з товаром і льохи з вином та олією, – і ніколи більше сюди не повернулись, а що саме їх так налякало – хто ж через 22 століття ризикне стверджувати напевно?.. (Версія, ніби після чергового землетрусу Камірос позбувся допливу води, вважається найбільш логічною, але не досить обґрунтована фактично, щоб не провокувати нових, у тому числі найфантастичніших, так що в 1990-х, за аналогією з нашим Славутичем, тут перевіряли були навіть рівень радіації, проте все виявилось чисто...) Гуляючи зацілілими вуличками міста-привида, «заходячи»

в 22-століття-як-покинуті оселі – отут був перистиль, а тут гінекей, – неважко уявити собі яку-небудь локальну пандемію безумства: наприклад, вістку, що в місті з'явилась чума, а запаси їхнього давньогрецького Таміфлю скінчились. Або що на Камірос суне сарана з залізними головами, або неміряна ліком ворожа армія, од якої можна порятуватись тільки втечею, – і жінки, похапавши на руки дітей, з вереском кидаються навтьоки, а посірілі з лица чоловіки тягнуться за ними, поганяючи похапцем запряжених коней і мулів... «Звільнити» таким чином місто, як тепер знаємо, не проблема: для цього досить усього тільки мати на його чолі вкомплектований соціопатами ареопаг, – а вже «заразити» своїм способом мислення цілий поліс 5-6% статистичних соціопатів прекрасно зуміють і в межах одного покоління – за умови, що соціум не має проти них імунітету й забезпечує їх безперервним ресурсом для реалізації їхніх «життєвих програм».

Як виглядає таке колективне потьмарення ума, коли «вірус починає правити організмом» – коли на чолі великої соціальної групи (партії, фірми, міста, регіону, країни...) опиняються люди кримінального складу (зі специфічною емоційною патологією, що робить їх невразливими на страждання інших людей) і поступово «криміналізують» за своїм зразком цілу групу (партію, фірму, місто, регіон, країну...), – це «в промисловому масштабі» вперше продемонструвало 20-те століття, але належних уроків з історії тоталітарних режимів того століття людство не винесло – і по-справжньому за своє майбутнє так і не злякалося. Умовно кажучи, нас усіх весь час «готували до минулої війни» – вчили (і то не так щоб дуже!) про загрози нацизму й комунізму, про те, як здійснювалась дегуманізація суспільства засобом тої чи тої ідеології, – але не вчили розпізнавати самого *механізму* дегуманізації: того, універсального в усіх політичних системах і на всіх широтах,